

Raymonde, une suisse à Budapest depuis plus de 60 ans

Raymonde, egy svájci asszony, aki már több mint 60 éve él Budapesten

A svájci Raymonde Berthoud több mint 60 éve él Budapesten. Ez a kedves hölgy szívesen mesélt életének a magyar fővárosban töltött szakaszáról. Egyben alkalom nyílt a magyar történelem bizonyos eseményeinek felidézésére is.

Raymonde Berthoud 1919-ben született Neuchâtelben. Négy testvére van. Édesapja gazdasági és szociális tevékenységet végzett: bortermelő volt és a Perrier borok palackozásában segített a sógorának Saint-Blaise-ben, Neuchâtel mellett. Hosszú ideig volt parlamenti képviselő és Neuchâtel kanton számos szervezetének elnöke.

Raymonde zongorázni tanult. Az érettségi után neuchâtel-i magyar ismeretségei révén elhatározta, hogy Budapestre utazik, mivel a magyar zeneoktatásnak igen jó híre van. Tökéletesíténi akarta tudását. Húsz évesen független kívánt lenni. A zongoraleckékkal párhuzamosan magyarul kezdett tanulni, de kitört a szóború, így visszatért Svájcba. Miután egy súlyos betegségből felépült, Raymonde nem felejtette el magyar barátait. Titkára lett egy svájci-magyar társaságnak, hogy gyógyszerekkel és más termékekkel segítse Magyarországot. Raymonde-nak még egy Magyarországról szóló konferencia megszervezésére is alkalma nyílt Neuchâtelben.

1943 elején úgy döntött, visszatér Magyarországra. A helyzet sokkal nyugodtabb volt itt, mint a szomszédos országokban. Raymonde beiratkozott a budapesti Zeneakadémiára. Tanára volt Molnár Antal, aki összhangzattant, és Kodály Zoltán, aki zenetörténetet tanított. "Kodály nagyon művelt ember volt, és több nyelven is nagyon jól beszélt. Mélységesen európai kulturával bírt. Megtudtam róla, jógázik, hogy kondícióját megőrizze." Raymonde reformátusként gyakran ellátogatott egy parókiára, melynek szolgálatát németül láta el egy német lutheránus lelkész, aki később Svédországba menekült.

"A presbiterium svájci volt, mivel egy kisebb első- és másodgenerációs svájci közösséggel él ott" - magyarázza. Ennek két fő oka volt: a svájci iparosság jelenléte a családjaikkal együtt és a vegyes házasságok.

Itt kell felidéznünk azt a tényt, hogy a XIX. században és a XX. század elején sok svájci telepedett le Magyarországon: Edouard Wéber, a Kecskemét melletti Helvécia község alapítója, Abraham Ganz, nehéz- és malomiparos, számos cukrász,

Depuis plus de 60 ans, une suisse, Raymonde Berthoud, vit à Budapest. Pour les lecteurs de la Nouvelle Gazette de Hongrie, cette charmante dame a accepté volontiers de raconter une partie de sa vie dans la capitale hongroise.

Raymonde Berthoud naît en 1919 à Neuchâtel. Elle a quatre frères et soeurs. Son père a des activités économiques et sociales. Il est aussi viticulteur-encaveur des vins Perrier pour seconder son beau-frère à Saint-Blaise, bourgade proche de Neuchâtel. Longtemps conseiller national (député), il préside de nombreuses associations dans le canton de Neuchâtel.

Raymonde étudie le piano. Une fois bachelière, par des connaissances hongroises à Neuchâtel, elle décide de partir à Budapest car l'enseignement hongrois de la musique a une très bonne réputation. Elle veut se perfectionner. Elle a vingt ans et souhaite aussi être indépendante. Elle commence à apprendre le hongrois parallèlement aux cours de piano mais la guerre éclate. Elle retourne alors en Suisse. Après s'être remise d'une grave maladie, Raymonde n'oublie pas ses amis hongrois. Elle devient secrétaire d'une société suiso-hongroise pour aider la Hongrie en envoyant des médicaments ou d'autres produits. Raymonde aura même l'occasion de donner une conférence sur la Hongrie à Neuchâtel.

Début 1943, elle décide de repartir en Hongrie. La situation est plus tranquille que dans les pays voisins. Raymonde est inscrite à l'Académie de Musique de Budapest. Parmi ses professeurs, Antal Molnár qui enseigne l'harmonie, et Zoltán Kodály qui enseigne l'histoire de la musique. « Kodály était un homme très cultivé qui parlait très bien plusieurs langues. Il avait une culture profondément européenne. Pour rester en forme, j'avais appris, nous dit confie Raymonde, qu'il faisait du yoga. » Protestante évangélique réformée, elle fréquente une paroisse dont l'office est assuré en allemand par un pasteur luthérien allemand qui se réfugiera par la suite en Suède. « Le consistoire était suisse car il y avait une petite communauté suisse de première et deuxième générations » explique-t-elle. A cela, deux raisons principales : la présence d'industriels suisses avec leur familles et les mariages mixtes.

C'est l'occasion de rappeler que de nombreux Suisses s'implantent en Hongrie à la fin du XIXème et au début du XXème siècle:

Edouard Wéber, qui fonde le village d'Helvécia à côté de Kecskemét, Abraham Ganz, qui investit dans l'industrie lourde et la minoterie, les nombreux pâtissiers dont le plus connu est le genevois et chocolatier Emile Gerbaud, ou un certain Hoffer, marié à une comtesse Dessewffy, qui fait venir des montagnes suisses diverses variétés de sapins pour les planter à Kiralyréten, village proche de Vác. En 1943, le nombre de Suisses résidant en Hongrie a baissé et ne dépasse pas 200.

A la demande du pasteur allemand sur le départ, de la Légation suisse et de la Direction Hongroise de l'Eglise Réformée, Raymonde devient secrétaire de la paroisse. A partir de Mars 1944, la situation s'aggrave pour les Juifs hongrois qui sont pourchassés et déportés vers les camps. Plus de cinq cents mille d'entre-eux ne reviendront jamais.

Raymonde Berthoud en protège chez elle, dans la maison de la paroisse où elle loge. Elle leur donne de quoi manger, les aide et les cache. Certains ont réussi à s'échapper des convois en direction des camps d'extermination. Elle est en relation avec le consul suisse, Carl Lutz, qui, comme le Suédois Raoul Wallenberg, sauve un grand nombre de Juifs. Il signe des lettres de protection de la Légation suisse en faveur de nombreux Juifs. Une statue en l'honneur du diplomate suisse se trouve d'ailleurs à Budapest, à côté de la vieille synagogue. «Il y a eu des Allemands qui n'étaient pas nazis. Ainsi, certains pasteurs enrôlés dans la Wehrmacht, qui fréquentaient la paroisse, m'ont souvent fait des remarques ou donné des conseils car ils me soupçonnaient de cacher des Juifs : tel jour, à telle heure, il ne vaut mieux pas être à tel endroit car il y aura un contrôle me faisaient-ils comprendre, raconte Raymonde, cela me donnait le temps de prendre les mesures nécessaires pour cacher les Juifs dans d'autres endroits.»

Au cours de cette période, Raymonde rencontre des prisonniers français évadés et réfugiés en Hongrie. Il y en eut plus d'un millier. Dès qu'elle peut, Raymonde leur procure des vivres.

Fin 44 – début 45, Budapest est très souvent bombardée. «Vous savez, dit Raymonde, il arrive qu'il y ait des moments comiques à l'occasion de situations dramatiques. En février 1945, deux bombes ont explosé, l'une sur le toit de l'église, et l'autre, sur celui de notre maison. J'ai été projetée à terre ainsi qu'une dame juive que j'hébergais. Heureusement, nous n'avons pas été blessées mais nous étions méconnaissables. Un pan du mur de la maison s'était écroulé. Je me suis souvenue alors, une fois après avoir retrouvé tous mes esprits, que juste avant le bombardement, j'avais caché le fils de la dame qui était chez moi. Il s'était échappé d'un convoi. Je l'avais mis dans un canapé

Budapest, 1948 : Raymonde (à d.) avec ses amies de la Croix Rouge Suisse
1948-ban, Pesten : Raymonde (jobbra) és svájci Vöröskeresztes barátnői

Home évangélique en 1948 - Szeretetotthon 1948-ban

Budapest 1948 : Raymonde accompagne des enfants pour des vacances en Suisse
1948. Budapest: Raymonde nyaralni viszi a gyerekeket Svájcba

közülük a legismertebb Emile Gerbaud genfi csokoládégyáros, és egy bizonyos Hoffer nevű úr, Dessewfy grófnő hitvese, aki a svájci hegyekből hozatott különféle fenyőfajtákat, hogy azokat Kiralyréten, egy Váchoz közel eső faluban honosítsa meg. 1943-ra a Magyarországon élő svájciak egyre kevesebben lettek, számuk nem haladta meg a kétszázat. A távozó német lelkész, a svájci követség és a református egyház magyarországi vezetőségének kérésére Raymonde lett a parókia titkára. 1944 márciusától súlyosbodott a magyar zsidóság helyzete: kezdetét vette a meghurcoltatások és a taborokba történő

deportálások időszaka. Közülük több mint ötszáz ezren nem térték vissza többé. Raymonde Berthoud otthonában, a parókián nyújtott védelmet számukra, ahol lakott. Élelmel bizontosított, segítette és bújtatta őket. Néhányuknak sikerült elmenekülni a koncentrációs taborokba tartó menetekből. Kapcsolatban állt Carl Lutz svájci konzullal, aki a svéd Raoul Wallenberghez hasonlóan részt vett a zsidók mentésében. Carl Lutz a svájci követség számos menlevél írta alá. Budapesten a Dob utcában, az egykori gettó területén található a svájci diploma emlékére állított szobor. „Akadtak olyan németek is, akik nem voltak náciik. Így hát azok a lelkészek, akik bár a Wehrmacht tagjai voltak, mégis elejártak a parókiára, gyakran

segítettek észrevételeikkel és tanácsaikkal, mivel azt gyanították, hogy zsidókat rejtegetek: pl.: ezen és ezen a napon, ebben és ebben az órában, ezen és ezen a helyen nem szabad megjelenni, mert ellenőrzés lesz - meséli Raymonde -, így időhöz juttattam, s megtehettem a szükséges intézkedéseket, hogy a zsidókat más helyre menekíthessem“. Ebben az időben Raymonde szökött francia rabokkal és menekültekkel is találkozott Magyarországon. Számuk az ezret is meghaladta. Ha tehette, Raymonde élelemmel láta el őket. 1944 végén 45 elején Budapestet sűrűn bombázta. „Tudja – meséli

Raymonde -, előfordul, hogy komikus pillanatok adódnak drámai helyzetekben is. 1945 februárjában két bomba robbant, egyik a templom, a másik a mi házunk tetején. Engem és egy zsidó nőt, akinek én adtam szállást, a földre vetett egy robbanás. Szerencsére nem sebesültünk meg, de felismerhetetlenek lettiink. A házunk egyik fala romba dölt. Amikor magamhoz tértem, akkor jutott eszembe, hogy épp a bombázás előtt rejtegettem el a nálam lakó nő fiát. Egy meneiből szököt meg. Az egyik kis szobában lévő felnyitható kanapéba rejtem, mert egy magyar katona a közeli ellenőrzésre figyelmeztetett. Persze a bombázás miatt erre nem került sor. A szobában a bomba nem okozott kárt. Felnyitottam tehát a kanapét. A fiatalember kifogástalan

ouvrable situé dans une petite pièce car un soldat hongrois m'avait avisé de l'imminence d'un contrôle. Naturellement à cause du bombardement, il n'y en eut pas. La petite pièce n'avait pas été endommagée par la bombe. J'ai donc ouvert le canapé. Le jeune homme est sorti très bien habillé sans la moindre poussière sur ses vêtements. Nous avons éclaté de rire de le voir si élégant, alors que nous étions couvertes de poussière et qu'une partie de la maison avait été dévastée. »

A la fin de la guerre, Raymonde est hospitalisée et ne peut se rejoindre au convoi d'une grande partie des suisses qui quittent la Hongrie pour retourner dans leur patrie d'origine via la Turquie. Des prisonniers français libérés des camps situés en Europe centrale connurent aussi le même parcours prenant le bateau en Turquie ou même à Odessa, pour rejoindre Marseille. Les Russes occupent la Hongrie. Nombreuses sont leurs exactions : pillages violents, destructions et assassinats. Finalement, Raymonde retourne en Suisse en décembre 1945 puis revient en 1947 pour travailler avec la Croix Rouge Internationale puis la Croix Rouge Suisse et poursuivre ses études musicales. Elle vient en aide aux enfants nécessiteux. Beaucoup d'entre-eux partent dans des familles suisses pour quelques semaines ou quelques mois comme ce fut le cas après la première guerre mondiale vers la Belgique et les Pays-Bas.

Fin 1948, la Croix Rouge Suisse quitte la Hongrie à cause des événements politiques. Raymonde décide de poursuivre son aide pour les orphelins du home de Rákospalota à Budapest. Grâce à cela, son permis de séjour est prolongé. C'est le début d'une période très dure pour la Hongrie.

Raymonde aide les familles qui sont susceptibles d'être déportées à la campagne. Elle leur procure des vivres et médicaments si cela est nécessaire. Au cours des années 50, elle se sait surveillée bien que ses activités ne soient pas de nature à renverser le régime : enseignement du piano et de la langue française, secrétaire à la paroisse protestante, soins auprès d'enfants et de personnes âgées. Elle joue aussi un rôle important dans l'animation de la petite communauté suisse de Budapest à peine une centaine de personnes alors.

1956, c'est le grand espoir. Raymonde écoute à la radio le cours des événements. Sa plus grande joie est d'apprendre, puis de

öttözetben, a ruháján egyetlen porszem nélküli lépett elő. Látva, hogy milyen elegáns, mi pedig milyen mocskosak vagyunk, és a ház egy része is megsemmisült, kirobbant belőünk a nevetés.» A háború végén Raymonde kórházba került, és nem csatlakozott többé a svájciak többségéhez, akik elhagyták Magyarországot, hogy Törökországon keresztül szülőföldjükre térhessenek. A közép-európai táborokból kiszabadult francia rabok ugyanezt az utat járták be, Törökországba hajóztak, vagy egészen Odesszáig, hogy Marseille-be érhessenek. A szovjet hadsereg elfoglalta Magyarországot. Sok nyomorúságot hoztak az országra: raboltak, díltak, fosztogattak, gyilkoltak. Raymonde végül 1945 decemberében tért haza Svájcba, majd 1947-ben újra visszatért a Vöröskereszthez, és zenei tanulmányokat is folytatott. Állami gondozott gyermeket segített. Sokan közü-lük svájci családokhoz utaztak néhány hétre vagy hónapra (ahogy az első világháború után Belgiumba vagy Hollandiába). 1948 végén a Vöröskereszthöz kötődött, hogy folytatja Budapesten a rákospalotai intézet gyermekinek támogatását. Ennek köszönhetően tartózkodási engedélyét meghosszabították. Igen nehéz időszak volt ez Magyarország számára. Raymonde azoknak a családoknak segített, akiket vidékre telepítettek. Élelemmel és gyógyterrel láttá el őket, ha szükséges volt. Az ötvenes években megfigyelés alatt tartották, bár tetteivel nem a rendszer megdöntését kívánta: zongorát és francia nyelvet tanított, a protestáns gyülekezet titkára volt, gyermeket és időseket gondozott. Ugyanakkor fontos szerepet játszott a budapesti kis svájci község összefogásában. 1956 a nagy reménység éve volt. Raymonde rádión hallgatta az eseményeket. Legnagyobb öröme, hogy végignézhette a Hősök tere melletti Sztálin-szobor ledöntését. Raymonde visszaemlékszik az első napokra, amikor a szovjet katonák megérkeztek. «Azt mondták nekik, hogy Egyiptomba mennek, és egyesek azt gondolták, hogy a Nílus partján vannak és hamarosan a Szuezi-csatornához érnek, ahol a háború folyt» - mondja nevetve. Az utcai harcokban sok ismerőst elveszítette, sajnálja, hogy nem beszélnek többet a névtelen áldozatokról. Nyugatra menekült barátait szem elől veszítette. 1956-ban Svájc sokat segített Magyarországnak. Önkéntesek vezette autóbuszok érkeztek Magyarországra gyógyzerekkel és

más eszközökkel. A magyarok közül sokan menekültek Svájcba. „A legsúlyosabb csalódás az volt, hogy a demokratikus változás reményének vége szakadt” hangsúlyozza. Teltek múltak az évek, Raymonde tanításból élt. Sorozatosan visszautasította a magyar állam-polgárságot és az állam által fizetett állást. Raymonde a korabeli államigazgatásról is mesél, de nem akar fölösleges problémákat, kérésére így elfogadjuk, hogy mindenről többet nem beszélünk. Gyülekezetében továbbra is aktív maradt, számtalan kelet-németet fogadott, akik így találkozhattak nyugaton élő szüleikkel, többnyire a Balatonon. A zongora- és franciaórakon kívül Raymonde orvosi cikkeket vagy szakkönyveket fordított, ebben latitudására segítette, illetve zenei tárgyúakat, például Grabócz Mártától, a párizsi Sorbonne zenetudományi professzorától. Ma is tartja a kapcsolatot honfitársaival. Vallási ünnepek kapcsán számos rendezvényt szervez a Magyarországi Svájciak Társasága közreműködésével, amely a moszkvai gyámság alá tartozó országokban az egyetlen svájci társaság volt. A rendszer liberalizálódása után a magyar menekültek visszatértek Svájcóból, és újra letelepedtek Magyarországon. Akárcsak azok, akik körülötte éltek, Raymonde is reménykedve figyelte a nyolcvanas évek végi politikai változásokat.

Még ma is tanít franciát, még mindig kikérlik a véleményét a parókiával kapcsolatos ügyekben, és továbbra is részt vállal a Magyarországi Svájciak Társaságának működtetésében, amely az ó kezdeményezésére éledt újjá 1989-ben. Mivel a magyarországi svájci közösség inkább német ajkú volt, ó mint frankofón mindenki kiáltott amellett, hogy a francia nyelv is, különösen a hivatalos, fennmaradjon beszédekkben. Nemrégiben nagyra értékkelte, hogy a svájci nagykövet franciául tartott beszédet. Most Raymonde egyedül él. Nincsenek gyerekei. Gyakran utazik rokonaihoz, a múlt hónapban Neuchâtel-ben volt. Mégis, mi az oka annak, hogy nem utazik hazára Svájcba, a virágzó, demokratikus országba? Erre a kérdésre Raymonde természetesen és habozás nélkül feleli: „*Tudja, a magyarok valahol megvigasztalódtak, látva, hogy egy svájci, egy nyugati együtt tudott élni velük. Nyugalmat jelentett ez számukra. Úgy gondolják, hogy én tanúskodom arról Svájcban, ami itt történik. Meg aztán, úgy éreztem, hogy hasznos voltam a magyaroknak és a kiutasított svájciaknak. Ha lettek volna gyerekeim, családom, talán visszatértem volna Svájcba. Emberszeretetből, azt hiszem, ez az a szó – mondja Raymonde –, igen talán emberszeretetből maradtam*” - mondja újból.

A rengeteg segítség, amit nyújtani tudott, nem tölti el sem különleges önbecsüléssel, sem büszkeséggel. Munkássága elismerésül megkapta a Magyar Köztársaság Érdemrendjét, Budapest V. kerület önkormányzatának érdemkeresztjét és a külföldön élő svájciak emlékérmet. Ezen felül nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy ó a Magyarországi Svájciak Társaságának elnöke élete végéig.

Templom /Paroisse : Alkotmány u. 15. (entrée / bejárás: Ecke Hold utca)
Tel/Fax : (06-1) 311 23 69 - Metro : Kossuth tér

Cérémonie de remise du Prix d'Honneur des Suisses vivant à l'étranger ... A külföldön élő svájciak emlékérmet díjatadó ünnepsége

voir la statue détruite de Staline à côté de la Place des Héros. Raymonde se souvient des premiers jours lorsque les soldats russes arrivent. « On avait dit à certains d'entre-eux qu'ils allaient en Egypte et ceux-ci ont cru que le Danube était le Nil donnant accès au canal de Suez où des combats se déroulaient à l'époque » dit-elle encore amusée. Elle perd des connaissances tuées dans les combats. Elle regrette d'ailleurs qu'on ne parle pas davantage de toutes les victimes anonymes. Elle perd de vue des amis réfugiés à l'Ouest. La Suisse aide beaucoup la Hongrie en 1956. De nombreux autocars conduits par des bénévoles entrent en Hongrie avec médicaments et autres produits. Beaucoup de hongrois se réfugieront en Suisse. « Le plus dur a été la désillusion, la fin de l'espoir d'un changement démocratique » souligne-t-elle.

Les années passent. Raymonde gagne sa vie grâce à ses leçons. Elle refusera toujours la nationalité hongroise et un emploi payé par l'Etat. Raymonde nous raconte bien des histoires avec l'administration de l'époque. A sa demande, elle ne veut pas créer de problèmes, nous acceptons de ne pas en parler. Toujours active dans sa paroisse, elle reçoit de nombreux allemands de l'Est qui peuvent rencontrer des parents de l'Ouest. Ce genre de rencontres se faisaient souvent autour du lac Balaton.

Outre les cours de piano et de français, Raymonde fait des traductions d'articles ou de livres de médecine, sa connaissance du latin l'aide, et de musique comme celui de Marta Grabócz, professeur de musicologie à l'université parisienne de la Sorbonne. Elle garde le contact avec ses compatriotes en organisant des réunions notamment à l'occasion de fêtes religieuses au sein de la Société des Suisses de Hongrie, seule Société de Suisses dans les pays sous la tutelle de Moscou.

Le régime se libéralise. Des réfugiés hongrois reviennent de Suisse se réinstaller en Hongrie. Raymonde vit, comme tous ceux qui l'entourent, avec un nouvel espoir, les changements politiques, de la fin des années 80. Aujourd'hui, il lui arrive d'enseigner le français et est régulièrement consultée pour les questions liées à la paroisse tout comme elle reste informée des activités de la Société des Suisses de Hongrie recréée en 1989 sous son initiative.

Francophone, la communauté suisse en Hongrie étant plutôt germaphone, elle insiste toujours pour que la langue française ne soit pas oubliée surtout à l'occasion de discours officiels. Récemment, elle a apprécié que l'ambassadeur suisse ait tenu un discours officiel en français. Maintenant, Raymonde vit seule. Elle n'a pas eu d'enfants. Elle voyage assez souvent chez les siens : le mois dernier, elle était à Neuchâtel.

Mais pourquoi ne pas être pas retournée en Suisse, pays prospère et démocratique? A cette question, Raymonde répond naturellement et sans hésiter : « Vous savez, les Hongrois étaient quelque part reconfortés de voir qu'une suissesse, une occidentale, pouvait vivre avec eux. Cela leur permettait d'être sans inquiétude. Ils pouvaient penser que je témoignerais en Suisse de ce que j'ai entendu. Et puis, je sentais que j'étais utile pour les Hongrois et pour les expatriés suisses. J'aurais eu des enfants, une famille, je serais peut-être repartie en Suisse. Par altruisme, je pense que c'est le mot » dit-elle, « oui, peut-être suis-je restée par altruisme » dit-elle à nouveau.

De toutes les aides qu'elle a pu procurer, elle n'en tire ni honneur, ni fierté. L'activité de Raymonde a cependant été récompensée de l'Ordre National du Mérite de la République de Hongrie, la Croix du Mérite de la Mairie du Ve arrondissement de Budapest et le Prix d'Honneur des Suisses vivant à l'Etranger sans oublier, c'est important, la présidence à vie de la Société des Suisses de Hongrie.